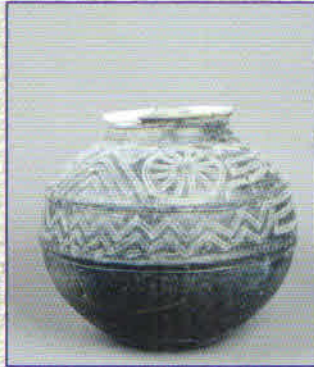

MİLLİ AZƏRBAYCAN TARİXİ MUZEYİ

-2013-

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi

**MİLLİ
AZƏRBAYCAN
TARİXİ MUZEYİ
– 2013 –**

Bakı – 2013

Həbibə Əliyeva

Odlu silahlar üzərində ərəb- fars- türk dilli kitabələr

Açar sözlər: *silah, epigrafiqa, zəmburək, tüfəng, tapança, xətt, çaxmaq, ornament*

UOT 930.271

Odlu silahlar - qumbara, top, zəmburək, tüfəng, tapança və s.- meydana çıxma dönəmi son orta əsrlərə təsadüf etdiyi kimi, həm də əxzətmə yolu ilə olmasını da tədqiqatçılar qeyd edirlər (6, s.139). Yaranma məkanı müxtəlif olan odlu silahlar orta Asiyada təxminən XV əsrin ikinci- XVI əsrin birinci yarısından yayılmağa başlamışdır (4, s.59). 1525-ci ildə Dehli Böyük Moğollar xanədanının banisi Baburun ordusu Hindistanda piltəli odlu silahdan istifadə edərkən, orada bu növ silahlar hələ təzə yayılmağa başlamışdı. Maraqlıdır, hindlilərin bu tip piltəli silahlarının qundaqlarının ayrılmiş forması Orta Asiya silahlarına bənzəyir (6. s.144).

Belə silahların lülə yatağının üzəri sümük və buynuzla işlənirdi. Arxa hissədəki qurğu onlardan yerdən, oturaq halda, istifadə etməyə imkan verirdi. Analoji silahlar qonşu İranda da geniş istifadə olunurdu (7, s.56). Çaxmaqlı, dayanacaqılı silahlarda şərq və ya ispan-mavritan tipli kilidlərdən istifadə olunurdu (6, s.145).

Qafqaza gəlib çıxan və artıq yerli ustalar tərəfindən istehsal olunan odlu silahlar XV-XVI əsrlərə aid edilir. M.Denisovanın yazdığına görə, A.A.Bakıxanov "Gülüstani -İrəm" kitabında qeyd edir ki, "artıq XV-XVI əsrlərdə qubaçı silahsızları öz igid göyüşçülərinə ildə 30 tüfəng satırdılar" (6, s.139)Qafqaz qrupuna aid odlu silahlar öz xarakterik xüsusiyyətləri ilə seçilirdi. Tüfəngin lüləsi çox yüngül, düz, oval formalı olub, qundağı əsasən çinardan, dəstəyi adətən sümükdən düzəldilirdi. A. Mustafayevin yazdığına görə, çaxmaqlı tüfənglərdə işlənən barıt yerli ustalar tərəfindən kустar üsulla hazırlanırdı (3, s.111-112). Şərq tipli sayılan, yəni ispan-mavritan üslubunda (mavrların İspaniyada hakimlik etdikləri dövrdə əmələ gəlmiş, Şərq ornamentlərindən ibarət arxitektura üslubu) hazırlanmış şırımlı çaxmağı olan (çaxmaq daşından od almaq üçün dəmir və daş parçası) örtülü çaxmaqdaşlı tüfəngin gövdəsi və çaxmaq daşı olan hissə qızılı rənglə bəzədilirdi; qundağ yatağına patron darağı, iri lülə bənd olunurdu (6. s.139).

Odlu silahlar Qafqazda - Gürcüstanın Tiflis, Dağıstanın Qubaçıya yaxın Xarbuk kəndində, Azərbaycanda isə əsasən Şamaxı zonasında və Lahıca hazırlanırdı. Xarbukda istehsal onunan odlu silahların lülələri və çaxmaqlar fərqli ustalar tərəfindən hazırlanır və sonra silah tam yığılırdı. Bəzək hissələri isə əvvəlcədən Qubaçıdan alınır (6, s. 140).

Lahıca tanınmış usta Əbdülrəhim qaynaqşulu ilə poladdan tüfəng hazırlayır, tapança və tüfənglərə lüləy düzəldirdi. Onun hazırladığı silahlar Azərbaycandan kənarda da yüksək qiymətləndirilirdi (3, s.92). Yüngül Qafqaz tüfəngləri rus- kəzak ordusunun silahlarına təsir etmişdir. Onların qundaqları da Qafqaz tüfənglərinin formasında olurdu (6, s. 140).

Tapançaların hazırlanması tüfənglərlə eyni idi. Tapançaların tutacağına arxa hissəsi kürəvari formada hazırlanır və üzəri ağ sümük və ya qarasaşadla bəzədilirdi. Tapançaların dəstəyi düz Qafqaz tüfəngləri tipində olurdu. Çox vaxt tapança və tüfənglərin qundaqları qara dəri ilə örtülürdü (8, s.57).

Tüfəng və tapançalar odlu və ya atəşli silah növü sayılır. Tapançaların istifadəsi əsasən XVI əsin əvvəllərindən başlanılmışdır. Digər odlu silahlara nisbətən daha çox funksiyaya malik olan tapançalar yaxın hədəflər üçün istifadə olunan, kiçik ölçülü odlu silahdır (11, s.2-6).

Tüfənglərə nisbətən tapançalar az dəyişilmiş, lakin formasına görə zamanla kiçilmiş və əldə istifadəsi rahat hala gətirilmişdir. Tapançalar arasında ayrı qrupa məxsus toplu tapançalarda isə kapsullu və iyəli mexanizmlər uyğunlanmışdır. Bu tapançalarda lülə arxasına beşdən səkkizə qədər mərmə xəzinəli top mövcuddur (10, s.342).

Muzeyin SBF-də qorunan çox sayda tapança kolleksiyası qeyd etdiyimiz tapançalar qrupuna aiddir. Muzeyin fondunda Osmanlı dövrünə aid odlu silahlar da qorunur.

Osmanlı dövrü tüfəng və tapançalarının böyük qismi İstanbuldakı cəbbəxana və Topxanadakı Əmir tufəngxanasında və Tərsənədəki tufəngxanada istehsal edilirdi. Emalatxanalarda hazırlanan tüfəng və tapançaların standart ölçüləri olmadığı üçün qundağ, lülə, çaxmaq və xəzinə hissələri hər bir ustanın öz emalatxanasında düzəldilirdi. Osmanlı tüfəng və tapançalarının lülələri poladdan hazırlanırdı (11, 2-3).

XVIII-XIX əsrlər Şamaxı şəhərində silahsazların böyük dəstəsi çalışırdı. Şirvanda soyuq silahlar ilə yanaşı tüfəng, tapança hazırlanması orta əsr Ağsu şəhərində aparılan arxeoloji qazıntılardan əldə olunan güllə qəbləri (AF.inv.№ 24416, AF.24417), qurğuşun gülləsi (AF.inv.№ 24418), qəbir daşlarındakı təsvirlər (9, s.172; 1, s. 267), sənətkarların isimləri və arxiv sənədləri də sübut edir. Şirvan xanlığının mərkəzi olan Şamaxıda, hələ XIX əsrin əvvəllərində, şəxsi emalatxanalarda dəstə formasında tüfəng qundağı hazırlayanlar, ailə qrupları tüfəng lülələrinə naxış vurmaqla yanaşı xəttatlıqlarda məşğul olurdular (3, s.115-118).

Azərbaycanda hazırlanmış odlu silahların üzərində ornamentlər ilə yanaşı ərəb qrafikalı yazılarda qızılı işləmə üsulu ilə istifadə olunması silahın ümumi kompozisiyasını

zənginləşdirən səciyyəvi xüsusiyyətlərdəndir (8, s.58). Türkyədə, İranda və Azərbaycanda hazırlanmış tapança və tüfənglərin dəstək-qundaqlarının dekorativ bəzədilməsində sümük, buynuz və sədəfdən geniş istifadə olunmuşdur. Odlu silahların hazırlanma prosesində Azərbaycan sənətkarları bədii-estetik cəhətdən istehsal rəqabətini gücləndirməyi bacarırdılar. Azərbaycana məxsus silahlar ölkəmizin hüdudlarından kənara daşaraq olunurdu (6. s.141), MATM-nin SBF-da qeyd etdiyimiz kimi üzəri kitabəli odlu silahların zəngin bir kolleksiyası mövcuddur (2, s.192-195, 208-212).

Tüfənglər: SBF 104 sayılı tüfəng (ümumi uzun. 1.0 m. 39 sm., lülənin diam. 3.05 sm., qundağının eni 07 sm.) əsasən taxta və metaldan hazırlanmışdır. Tüfəngin qundağının üzəri işə yaşıl və sarı rəngli sümükdən inkrustasiya olunmuşdur. Tüfəngin metaldan hazırlanmış çaxmaq və xəzinənin üzəri gözəl qızılı su ilə nəbati və həndəsi naxışlanmışdır. Tüfəngin lüləsi qara və sarı rəngin vəhdətini təşkil edən nəbati naxışlarla bəzədilmiş və tuğraya bənzər haşiyənin içində, qızılı su ilə nəbati təsvirlər və tarix haqq olunmuşdur: ۱۱۲۰ - “1120”=1707/08-ci il (şəkil 1).

Şəkil 1. SBF 104'

SBF 108 sayılı tüfəng (ümumi uzun. 1.33 sm., lülənin diam. 03 sm., qundağın eni 07 sm.) qalın təbəqəli metaldan hazırlanan çaxmaq və xəzinə yeri nəbati naxışlarla bəzədilmişdir. Tüfəngin lüləsi tam naxışlı olub, üzərində, döymə üsulu ilə ərəb dilində nəsx xəttilə ustanın ismi - عمل مصطفى “Mustafanın işi” haqq olunmuşdur. Üzərindəki yazısı və bədii işlənməsi xüsusiyyətlərinə görə həmin tüfəngi XVIII əsrə aid edilir.

SBF 109 sayılı tüfəngin (ümumi uzun. 1.33 sm., lülənin diam. 03 sm., qundağının eni 05 sm.) lüləsi, çaxmaq və xəzinə yeri qızılı su ilə nəfis şəkildə nəbati naxışlanmışdır. Tüfəngin çaxmaq yerində, dördküncə haşiyənin içində nəsx xəttilə ərəb dilində kitabə haqq edilmişdir: عمل و صاحب سعيد بيك - “İşi və sahibi Səyid bəy”. Bədii tərtibatı və kitabəsindən tüfəngin XVIII əsrin sonlarına aid olduğunu söyləmək olar.

SBF 120 sayılı tüfəngin (ümumi uzun.1.42 sm., lülənin diam. 03 sm., qundağının uz. 6.7 sm., eni 05 sm.) hazırlanmasında metal, taxta və sədəfdən istifadə olunmuşdur. Digər tüfənglərdə olduğu kimi, bu tüfəngin də xəzinə hissəsində qızılı su ilə nəbati və həndəsi ornamentlərdən yararlanan usta çaxmaq hissəsinin üzərində dördküncə haşiyədə ərəb qrafikalı yazını qızılı su ilə اقبال غلاقا - “İqbal Gələqa” haqq etmişdir.

Şəkil 2. SBF 108

Tüfəngin xəzinə hissəsində isə qızılı su ilə kitabə nəsx xəttilə ərəb dilində yazılmışdır: ۱۱۲۹ / توكلت الله - "Təvəkkül Allaha/ 1129=1716/17-ci il".

Tüfəngin lüləsinin üzərində, çox kiçik medalyonun içində döymə üsulu ilə ərəb qrafikalı miladi tarixi həkk olunmuşdur: ۱۸۳۱ سنة - "m. ili 1831-ci il".

Fikrimizcə, tüfəngin üzərindəki həmin iki tarixdən birincisi (1716/17-ci ilər) silahın istehsal ili, digəri isə (1831-ci il) tüfəngin alınması ili kimi izah oluna bilər (şəkil 2).

Nisbətən kiçik ölçülü SBF 131 sayılı tüfəngin (ümumi uzun.76 sm., lülənin diam. 03 sm., qundağının eni 06 sm.) əsas hissələri metaldan, qundağı və lüləsinin üzəri isə taxtadan hazırlanmışdır. Taxta hissənin üzəri sədəf işləmə və həndəsi ornamentlərlə nəfis şəkildə bəzədilmişdir. Tüfəngin çaxmaq, xəzinə və lüləsinin üzəri qızılı suyu ilə nəbati naxışlanmış və həmin sahələrdə ərəb dilində kalliqrafik yazı həkk olunmuşdur: ۱-ci haşiyədə (xəzinədə) nəsx xətti ilə Allahın epiteti həkk olunmuşdur: ۱۲۶۹ سنة / يا قاضي الحاجات - "Ey, ehtiyacları ödəyən (Allah)! ili 1269=1852/53-cü il".

2-ci haşiyədə (çaxmaq yerində) sahibinin ismi - صاحب نوح عثمان حاج محمود - "Sahibi Nuh Osman Hac Mahmud" həkk olunmuşdur. Tüfəngin lüləsinin üzərində nəbati naxışlanmış qızılı işləmə ilə kiçik medalyonda ustanın ismi həkk olunmuşdur: عمل حاج مصطفى - "Hac Mustafanın işi".

Daha bir nümunə olan tüfəngin (SBF 138., ümumi uzun.83 sm., lülənin diam. 03 sm., qundağının eni 05 sm.) lüləsi, çaxmaq və xəzinə yeri qızılı su ilə nəfis formada nəbati naxışlanmışdır. Lülənin üzərindəki haşiyələrdə ərəb qrafikalı nəsx xəttilə ərəb və türk dilində kitabə həkk edilmişdir:

1-ci haşiyədə - حضرت امري "Həzrət Əmiri", 2-ci haşiyədə - صاحب قران محمد علام خان "Sahibqran Məhəmməd Ələm Xan."

"Sahibqran" Məhəmməd Ələm xanın ləqəbidir. 3-cü haşiyədə - خاصو بيك صاحبني تفنك

"Tüfəngin sahibi Xasu bəydir". Bədii tərtibatı və kitabəsinə görə tüfəngi XIX əsrin əvvəllərinə aid etmək olar (şəkil 3).

a

b

c

Şəkil 3. SBF 138

SBF1834 sayılı tufəngin (ümumi uzun. 1.40 sm., lülənin diam. 3.05 sm., qundağının eni 5.05 sm.) qundağı və lüləsinin üzəri taxta məmulatından hazırlanmışdır. Tufəngin çaxmaq və xəzinə hissəsinin üzəri qızılı suyu ilə nəbati naxışlanmış və ərəb dilində nəsx xətt ilə kitabə həkk olunmuşdur. Çaxmaq hissəsindəki haşiyədə sahibini adı və onun hazırlanma tarixi həkk olunmuşdur: **صاحب حاج محمد حسين سنة ١٢٨٩** – “Sahibi Hac Məhəmməd Hüseyn / ili 1289”=1872/73-cü il. Xəzinədə **الخان** - “Əlxan” sözü qızılı su ilə yazılmışdır. Tufəngin qundağı sədəfləmə üsulu ilə həndəsi naxışlanmış və taxtaya bənd olunan metal hissəsində isə kiçik medalyonda **الخان - Əlxan** sözü təkrarlanmışdır. Fikrimizcə, silahlar üzərində çox kiçik medalyonlardakı hər hansı bir yazı və təsvir emalatxananın möhürü ola bilər.

Tapançalar: Tapançalar top və tufəng kimi odlu silah növü sayılır. Hazırlanma texnologiyası tufənglərdə olduğu kimidir, lakin həcmində görə tapançalar tufənglərə nisbətə kiçik ölçülüdür, həm də yaxın məsafədən atəş açmaq üçün əldə rahat istifadə olunan odlu silahdır (6, s.140). Tapançaların geniş istifadəsi artıq XVI əsrə təsadüf edir. XIX əsrin sonlarına qədər hər dövrdə sahibinin və ya sifarişçinin istəyi ilə tapançalar yüksək zövqlə bədii işlənir və zəngin motivlərlə bəzədilirdi. Avropa tapançalarına nisbətən, Osmanlı, Cənubi Qafqaz və Azərbaycanda istehsal olunan tapançalar bəzədilmiş qiymətli daş-qaşları və epigrafik yazıları ilə seçilir. Tapançaların üzərindəki dekorativ-yazı üslubları əsasən qızıl su ilə işlənilmişdir. Epigrafik yazılarda ustanın, sahibinin adı və silahın istehsal tarixinin həkk olunması əsas ünsürlərdəndir (6, s.143). Qeyd etdiyimiz tapançalardan MATM SBF-da çox sayda üzəri nəbati və həndəsi ornamentlər ilə naxışlanmış və çeşidli kitabəli tapançalar mövcuddur (5, s. 2-3). Bu nümunələrdən üzəri ərəb qrafikalı nəsx və nəstəliq xətt ilə yazılan kitabəli tapançalar tədqiqatə cəlb olunmuşdur:

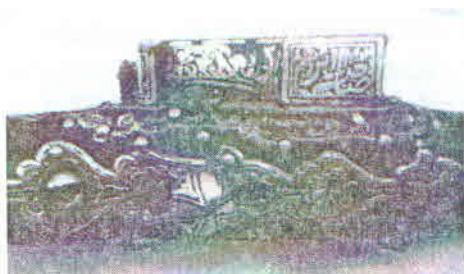
SBF 117 sayılı tapançanın (ümumi uzun.29 sm., lülənin diam. 2,5 sm., qundağının eni 0.3 sm.) lülə və qundağının üzərinə bənd olunmuş metal lövhələr döymə üsulu ilə qara rəngli minaişləmə və nəbati naxışlarla bəzədilmişdir. Tapançanın xəzinə və çaxmaq hissəsinin üzərində qızılışləmə ilə kitabə həkk olunmuşdur: **١٢٨١ | صاحبه هاطام خان** – “Sahibi Hatəm Xan /1281” =1864/65-ci il.

Tapançanın lüləsinin üzərində döymə üsulu ilə kiçik medalyonda ustanın adı - **عمل مصطفى** “Musatafanın işi” həkk olunmuşdur (şəkil 4).

SBF 178 sayılı tapança zəngin bədii işləməsinə görə seçilir (ümumi uzun.52 sm., lülənin diam. 03 sm., qundağının eni 04 sm.). Tapançanın lülə və qundağının üzəri qarasavadla nəbati naxışlanmışdır. Onun xəzinə və çaxmaq hissəsində qızıl su ilə sahibinin, ustanın adı və istehsal tarixi həkk

Şəkil 4. SBF 117

Şəkil 5. SBF 178

olunmuşdur: /۱۲۶۷/ صاحبہ احمد خان
“Sahibi Əhməd xan/ 1267=m. 1850/51-ci il”.
Tapançanın dəstəyinin alt hissəsi üzərindəki
zərif nəbati naxışlı lövhədə nəsx xəttilə
sahibinin adı təkrarən nəqş olunmuşdur:
صاحبہ احمد خان - “Sahibi Əhməd xan”. Bu kitabə
lülənin alt hissəsində kiçik metal lövhədə
yenidən təkrarlanmış və fərqli bir tarix həkk
olunmuşdur:- ۱۲۸۹ / عمل ایر هيم / صاحبہ احمد خان

“Sahibi Əhməd xan, İbrahimin işi /1289=m.1872/73-cü il”. Lülənin üst hissəsindəki
kiçik medalyonda döymə üsulu ilə ərəb qrafikalı yazıda يا علي - “Ya Əli” sözü nəqş
olunmuşdur (şəkil 5).

SBF 2795 sayılı tapançanın (ümumi uzun.39 sm., lülə diam. 2.5 sm.,qundağı 3.5
sm.) üzəri qara minaişləmə ilə nəbati naxışlanmışdır. Tapançanın çaxmaq və xəzinə
hissəsində qızılı su ilə süls xəttilə kitabə - صاحب اسلان حسين خان - “Sahibi
Aslan Hüseyn Xan” təkrarən həkk olunmuşdur. Tapançanın lüləsinin üzərindəki
kiçik medalyonda döymə üsulu ilə işə ustanın adı- عمل محمد “Muhəmmədin işi”
yazılmışdır. Kitabədə istehsal tarixi olmadığından, bədii tərtibatı və yazı üslubuna
görə çaxmaqlı tapançanı XVIII əsrin sonlarına aid etmək olar (11, s. 3), (şəkil 6).

Beləliklə belə nəticəyə gəlmək olar
ki, Azərbaycanın çoxsaylı orta əsr maddi
mədəniyyət nümunələri, o çümlədən, silah-
lar üzərində dekorativ elementli müxtəlif
epiqrafik yazılar ilə yanaşı, həndəsi və
nəbati naxışların üstünlük təşkil etdiyi
aydın hiss olunur. Canlı aləmin təsvirinə işə
nümunələr üzərində nadir hallarda təsadüf

Şəkil 6. SBF 2795

olunur. Başqa sözlə, İslam qanunlarına görə bədii sənət əsərlərində canlı aləmin
təsvirinin verilməsinin qadağan edilməsi ərəb qrafikası ilə ərəb-fars-türkdilli
kitabələrin, həndəsi və nəbati motivlərdən daha geniş istifadə üçün şərait
yaratmışdır. Bu işə Azərbaycan sənətkarlarının minillik İslam dəyərlərinə
önəm verməsi ilə əlaqədar olmuş və milli sərvətimiz sayılan abidələrimiz
Şərqi ümumimüsəlman aləmi ilə eyni tellər qovuşdurmuşdur.

Diqqət çəkən daha bir məqam ondan ibarətdir ki, metal əşyalar üzərindəki
ornamentli kompozisiyalarda həndəsi naxışlar nəbati naxışlarla müqayisədə daha
geniş yayılmışdır. Metal üzərində mürəkkəb və daha dinamik nəbati rəsmlərə
nisbətən, düzbucaq, üçbucaq, dairə (medalyon formalı) düz xəttlər, altı və
səkkizguşəli ulduzlar və s.texniki cəhətdən işlənməsi rahat olduğu üçün həndəsi
elementlərə üstünlük verilirdi.

Tədqiqatlar göstərir ki, soyuq və odlu silah qruplarına aid çeşidli hərbi sursat ləvazimatlarının üzərində orta əsr ustaları həndəsi və nəbati elementlərlə yanaşı həm də müxtəlif yazı növlərindən bəzək elementi kimi də istifadə etmişlər. Belə ki, ustalar yazı elementlərini məharətlə kompozisiyaya daxil etməklə, bütövlükdə, məmulatın bədii tərtibatını daha da zənginləşdirmişlər.

Silahlar üzərindəki ərəb qarıfkalı ərəb, fars və türkdilli kitabələr ilə yanaşı latın, kiril əlifbası ilə yazılmış yazılara da rast gəlmək olur. Azərbaycanın şimal ərəzisi XIX əsrin əvvəllərindən etibarən çar Rusiyasına daxil edildikdən sonra, kiril əlifbası ilə yazılan kitabələr görsənməyə başlandı.

Soyuq silahlarda rastlaşdığımız ərəb qarıfkalı türkdilli kitabələr odlu silahlar üzərində də həkk olunmuşdur. Milli ornamentlərə üstünlük verən sənətkarlar Azərbaycan şəhərlərində istehsal olan soyuq və odlu silahların üzərini zəngin formada bəzəmişdilər ki, hazırda bu silahlar dünya və yerli muzeylərin nadir inciləri sayılır.

İstifadə edilmiş mənbə və ədəbiyyatın siyahısı:

1. Əliyeva H. M. Ağsunun epigrafiq abidələri (şəhər qəbiristanlığının XVIII. Ağsu şəhəri orta əsrlərdə (tarixi-archeoloji araşdırma). II buraxılış, Bakı: CBS Pol. Production, 2010, s. 251-279.
2. Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi kolleksiyasının inciləri. Bakı: CBS, 2010, 256 s.
3. Mustafayev C. Xanlıqlar dövründə Azərbaycanda sənətkarlıq. Bakı: Elm, 2002, 480 s.
4. Беленицкий А.М. О появлении и распространении огнестрельного оружия в Средней Азии и Иране в XIV-XV вв. / Изв. Таджик. Филиала АН СССР, 1949, № 15, с. 54-65.
5. Восточное оружие Азербайджана/ Под редакцией АН Азерб.ССР проф. П.А. Азизбековой, Баку: Элм, 1973, с.
6. Денисова М.М., Портнов М.З., Денисов Е.Н. Русское оружие (IX-XIX вв.). Москва: Госкультпросветиздат, 1953, 168 с.
7. Ленц Э Э. Императорский Эрмитаж. Указатель отделения средних веков и эпохи Возрождения. Часть 1. Собрание оружия. С-Пб., 1915, 120 с.
8. Мишуков Ф.Я. Золотая насечка и инкрустация на древнем вооружении/ Государственная Оружейная Палата Московского Кремля. Сб. статей. М., Искусство, 1954, с. 56-58
9. Неймат М.С. Корпус эпиграфических памятников Азербайджана. Арабо-персо-тюркоязычные надписи Баку и Апшерона (X1- начала XX века). Том 1, Баку: Элм, 1991, 248 с.
10. Фон Винклер. Оружие. Москва: Наука, 1992. 403 с.
11. Tapançalar (kataloq). Askeri Müze ve Kültür Sitesi. Harbiye - İstanbul, 2008, 6 s.

Габига Алиева

Арабские, персидские и тюркоязычные надписи огнестрельных оружий

Резюме

Ключевые слова: оружие, эпиграфика, фальконет, винтовка, пистолет, надпись, кремний, орнамент

Статья посвящена эпиграфическому исследованию огнестрельных оружий, хранящихся в фонде Оружия и Знамен Национального Музея Истории Азербайджана НАНА.

В результате исследования выясняется, что наряду с арабскими и персидскими надписями, на средневековых оружиях Азербайджана также применялись тюркоязычные надписи арабской графикой. В итоге эпиграфического и художественного анализа выявляется принадлежность оружий Азербайджану, освещена их роль в военном деле, раскрыты художественные особенности.

Habiba Aliyeva

Inscriptions of fire-arms in Arabic, Farsi and Turkic languages

Summary

Key words: gun, epigraphic, falconet, rifle, pistol, inscription, flint, ornament

Article deals with epigraphic research of fire-arms which are kept in the Fund of Weaponry and Banners of ANAS National Museum of History of Azerbaijan. As a result of research is revealed that along with Arabic and Farsi inscriptions made on the weapons of the middle ages of Azerbaijan were used and applied inscriptions in Turkic languages with Arabic script. As a consequence of epigraphic and artistic analyses is revealed that weapons belong to Azerbaijan and highlighted its role in military affair as well as noted its artistic features

Mündəricat

TARİX

<i>Nailə Vəlixanlı.</i> Tarixi Azərbaycan X yüzilin iki xəritəsində (İbn Havqəlin “Kitab surat əl-ard” əsərinə əsasən)	5
<i>Nərgiz Əliyeva.</i> Xilafətin elmi əlaqələrinin inkişafında azərbaycanlı alimlərin rolu (X-XIII əsrlər)	14
<i>Səbuhi Əhmədov.</i> IX- XVII əsr Azərbaycan dəbilqələrinin təkamül mərhələləri.....	24
<i>Вугар Самедов.</i> Борьба между азербайджанским государством Шеддадидов и Византией за анийское наследство в середине XI века	36
<i>Саида Гамзабекова.</i> Потомок падишахов Кара-Коюнлу во главе государства в Индии (по произведениям В.Ф. Минорского)	44
<i>Сабухи Ахмедов.</i> Турецкие ятаганы в коллекции Национального Музея истории Азербайджана.....	50
<i>Əli Fərhadov.</i> Molla Ruhulla Məhəmmədşadənin yaradıcılığında islami maarifçilik mövzusu	56
<i>Mamed Mamedov.</i> Из истории строительства Каспийско-Черноморского нефтепровода	65
<i>Səbuhi Əhmədov.</i> 1805-ci il hərbi əməliyyatlarının şahidi - Nəşətərxan qarnizon alayının bayrağı.....	76
<i>Судаба Зейналова.</i> Европейские этнические общины в городе Баку в XIX- начале XX вв (этнодемографический анализ польской, немецкой и греческой общин)	82
<i>Emin Dadaşov.</i> 1908-ci il Təbriz üsyanı ilə bağlı yeni mənbə – rəqət-açıqcaları	96
<i>Эльдар Исмаилов.</i> Список захоронений Мусульманского кладбища Санкт-Петербурга в четвертом томе «Петербургского Некрополя»	104
<i>Rəna Səfərova.</i> Ustad xanəndə Cabbar Qaryağdıoğlu	109
<i>Фуад Агаев.</i> К материалам Бахрам-бека Ахундова.....	120
<i>Rətiyə Nəşənova, Аунурə Əliyeva.</i> “Arşın mal alan” operettası ilə bağlı Muzeyin üç unikal eksponatı.....	126
<i>Севиль Казиева.</i> Роль педагогов Ю.А.Шефферлинга и С.Э.Штрассера в формировании музыкальных кадров Азербайджана	135
<i>Vəhman Kərimov.</i> XX əsrin əvvəllərində Lənkəran qəzasında kəndli çıxışları (1900-1913-cü illərdə).....	149
<i>Сабухи Ахмедов.</i> Пистолеты Ле Пажа в Национальном Музее Истории Азербайджана.....	158
<i>Firdovsiyə Əhmədova.</i> Cümhuriyyət qurucuları: Fətəli xan Xoyski	165

<i>Mehman Süleymanov.</i> Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə ordu quruculuğunun milli xüsusiyyətləri	176
<i>Ülviyyə Usubova.</i> Məmməd Əmin Rəsulzadənin “Əsrimizin Səyavuşu” əsəri tarixi mənbə kimi	188
<i>Ильгар Нифталиев.</i> Нариман Нариманов о засилье армянских коммунистов в партийном руководстве Азербайджанской ССР	195
<i>Вячеслав Ахмадуллин.</i> Ислам в Советском Азербайджане в 40-е – 60-е годы XX в.	214
<i>Санубар Касимова.</i> Глиптика – исторический памятник искусства	232

ARXEOLOGİYA, NUMİZMATİKA, EPİQRAFİKA

<i>Nasir Quluzadə.</i> Azərbaycanda qədim dəfn adətlərinin öyrənilməsində Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin eksponatları mənbə kimi	239
<i>Həbibə Əliyeva.</i> Odlu silahlar üzərində ərəb- fars- türk dilli kitabələr	251
<i>Aygün Məmmədova.</i> Naxçıvan zərbxanasının Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyində qorunan ilk sikkələri	259
<i>Qətibə Həsənova.</i> Mingəçevirin arxeoloji sümük məmulatına dair (Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin materialları əsasında)	267
<i>Салманат Рзаева.</i> Типологическая классификация полиморфных фигурок Азербайджана древнего периода	280

ETNOQRAFİYA, MUZEY İŞİ

<i>Махфуза Зейналова.</i> Музей и вопросы отражения этнокультурного наследия	293
<i>Fəzail Vəliyev, Gültadə Abdulova.</i> XIX-XX əsrin əvvəllərində Qarabağın ənənəvi qadın geyimləri (çərkənlər)	300
<i>Həqiqət Zahidova.</i> Şirvanda xalq təbabəti	314
<i>İlhamə Məmmədova.</i> Təbriz şəhərinin mərasim yeməkləri	330
<i>Anar Əliməmmədov.</i> İslama qədərki inamların öyrənilməsində qayaüstü təsvirlərin roluna dair	339

MUZEYİN HƏYATINDAN

<i>Pərvanə Əzimova.</i> Müasir muzeydə kütləvi-maarifləndirici fəaliyyətin təşkili (Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi nümunəsində)	350
---	-----

HESABAT

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin 2013-cü ildə gördüyü elmi-eksponasiya, elmi tədqiqat, elmi-kütləvi və fond işlərinin hesabatı	355
---	-----